

УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ЕЛІТНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ЕЛЕМЕНТНО-СТРУКТУРНИЙ БАЛАНС

Сутність проблеми і її теоретико-практикологічна актуальність полягає в тому, що абсолютна більшість випадків неефективності концептуальних рекомендацій щодо вищої освіти загалом і елітної зокрема зумовлена розбалансованістю і несиметричністю проблемного та пропозиційного форматів: якщо часткові, сегментативні пропозиції апріорі неспроможні нівелювати системні недоліки, то надання системного статусу рекомендаціям, генерованим за результатами осмислення окремих аспектів освітньої дійсності, взагалі постає профанативним механізмом, який запрограмує поглиблення й загострення кризової симптоматики. Внесок автора полягає в застосуванні адекватного наукового підходу – комплексного, системного аналізу до системного об'єкта елітної вищої освіти, до його осмислення в контексті основних факторів впливу.

Ключові слова: елементно-структурний баланс; елітна вища освіта; ефективно функціонування; реформа вищої освіти; системність; соціокультурний контекст; якість вищої освіти.

Вступ. Основною проблемою, на виконання якої здійснено дане дослідження, є недостатній рівень функціональної ефективності системи вітчизняної елітної освіти. Такий стан речей обумовлений насамперед недотриманням елементно-структурних балансів і спробами позбутися системних недоліків і диспропорцій зусиллями по оптимізації на частковому, сегментативному рівні. Дана стаття ґрунтується на детальному аналізі маловідомих першоджерел, які не набули свого поширення через розпад Радянського Союзу.

Мета статті полягає в осмисленні змісту і покликання освіти як системного феномена і соціального інституту, у концептуалізації елементно-структурного балансу системи елітної освіти як імперативної умови її ефективного функціонування.

Основними методами досягнення окресленої мети є системний і компаративний аналіз, структурно-функціональний, індукції та дедукції, аналогії і екстраполяції, моделювання, прогнозування і соціального управління, принцип історизму, діалектичний метод переходу кількісних змін у якісні.

Об'єктивне висвітлення функціонального стану, проблем і перспектив освітньої сфери можливе лише на підставі врахування взаємопотенціуючої дії як структурних елементів системи освіти, так і соціокультурного контексту, в межах якого освіта реалізує своє сутнісне покликання. Насамперед освіту слід тлумачити крізь призму функціонально-структурної цілісності. З цього приводу варто нагадати концептуальну тезу Яна Сметса, який у праці «Холізм і еволюція» (Smuts J. C., 1926, с. 112) аргументовано зазначав, що життєдіяльністю світу керує процес творчої еволюції, котрий генерує нові об'єкти, явища і процеси. Ключовий авторський наголос полягав у якісній своєрідності, в кумулятивному ефекті сукупної цілісності по відношенню до її частин.

Окрім розгляду з позицій цілісності й комплексності сучасна освітня дійсність вочевидь потребує системного підходу, який передбачає дослідження об'єкта як множини елементів у єдності відношень і зв'язків. Однією з найбільш істотних особливостей кожної системи є неможливість зведення її властивостей до суми властивостей її окремих елементів. Як наслідок – маємо справу із системним ефектом (себто з **емерджентністю**) у вигляді наявності в системі особливих властивостей, котрі не притаманні її елементам. Між іншим, існуючі структурні та цільові деформації, диспропорції, незбалансованість і невідповідність вищої освіти сучасній Україні є результируючим ефектом насамперед і в основному системних помилок, які тривалий час ігнорувалися або й навіть культивувалися у статусі функціональних пріоритетів розвитку освіти в Україні.

Згідно з теорією соціальних систем Т. Парсонса, освіта як соціальна система визначається чотирма функціями: відтворенням зразків суспільної поведінки, адаптацією до нових соціальних умов, досягненням цілей, інтегрованістю системи (Парсонс Т., 1998, с. 8). Освіта як складова культури в широкому розумінні готує людей до життя в суспільстві, наполягає на сприйнятті дійсності за ціннісною шкалою (тобто як позитивну чи негативну), скеровує діяльність на конструктивні зміни, на функціональну оптимізацію. Зазначена критеріальна вимога стосується кожного функціонального сегмента освіти, однак у найбільшій мірі вона притаманна елітній освіті – авангардним університетам, які мають у своєму активі вагомий науково-дослідницький здобуток і входять до складу світових топ-рейтингів.

Ефективність освіти в цілому, а елітної освіти зокрема й насамперед визначається мірою підготовленості власників дипломів до змін, до

своєчасних, творчих і креативних дій у відповідь на виклики і проблеми суспільного розвитку. Кожна система освіти покликана створювати умови для ефективної адаптації людини до соціокультурних реалій. Освітня діяльність як процес відтворення системи соціокультурних відносин має формувати такі властивості, якості й компетентності, які забезпечують досягнення двоєдиної мети – особистісну реалізацію індивіда і водночас ефективну життєздатність суспільства. Визначення стратегічних орієнтирів трансформації освітньої діяльності у цільовому й змістовному відношенні забезпечує окреслені потреби.

Найбільш фундаментальна реформа вищої освіти кінця радянської доби розпочалась у 1987 році. Як аргументовано зазначає Ж. Таланова, «за великим рахунком, існуюча модель підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації через аспірантуру і докторантуру спирається в своїй основі на нормативні вимоги згаданої реформи з певними подальшими вдосконаленнями в роки незалежності України» (Таланова Ж.В., 2010, с. 261). Справді, переважна більшість основних напрямів перебудови вищої освіти та відповідних завдань реформи 1987 року залишається вкрай актуальною і запитаною потребами практики в наш час.

Такий статус-кво зумовлений, принаймні, двома аспектами: по-перше, зазначена реформа так і не була виконана в повному обсязі з причин розпаду СРСР, а оскільки сама необхідність реформування за конкретними напрямками мала цілком об'єктивні ознаки, то, безумовно, вона потребує подальшої реалізації і в умовах суверенної України – що правда, з певними суттєвими корекціями, які віддзеркалюють ієрархію проблемних аспектів сьогодення; по-друге, реформа 1987 року не обмежилась форматом меморандуму про абстрактні наміри, а окреслила конкретні орієнтири і їх господарсько-економічні параметри, з якими можна сперечатися, але які – тим не менше – виконували функцію чіткого маркера виконавської дієздатності.

У преамбулі до основних напрямів перебудови вищої і середньої спеціальної освіти зазначалося, що «кваліфікація, компетентність кадрів і їх висока громадянська відповідальність значною мірою визначають масштаби і темпи науково-технічного прогресу, інтенсифікації народного господарства» (Основные направления перестройки высшего и среднего специального образования в стране, 1987, с. 3). Ключовим недоліком було визнано «переважання екстенсивних шляхів розвитку у сфері вищої і середньої спеціальної освіти. Безперервне, в деякій частині необґрунтоване зростання випуску спеціалістів не супроводжувалося належним підвищенням якості їхньої підготовки. Рівень навчання і виховання, науково-дослідної діяльності у вищій школі не в повній мірі відповідає завданням прискорення соціально-економічного роз-

витку країни, швидкого освоєння досягнень науки і техніки. У вищій школі відбулось невиправдане подрібнення спеціальностей, значне збільшення їх чисельності, що негативно позначилося на загальнонауковій і професійній підготовці. Відомчі й місцеві інтереси призвели до розпорошення в підготовці кадрів однойменних спеціальностей по багатьом навчальним закладам» (Основные направления перестройки высшего и среднего специального образования в стране, 1987, с. 4). Окреслена сукупність проблемних факторів упродовж більш як чверті століття не лише не втратила актуальності, а й додатково загострила свої функціональні акценти в наш час.

Підвищення якості вищої освіти – ключова умова модернізації не лише освітньої сфери сучасної України, а й суспільства загалом. При цьому слід мати на увазі, що фундаментальний закон діалектики – перехід кількісних змін у якісні – в умовах освітньої дійсності не має чіткого формульного обчислення. Більше того, навіть лінійна залежність кількості та якості на рівні освітніх послуг не завжди спрацьовує або й узагалі діє в діаметрально протилежний спосіб. Йдеться, зокрема, про принципову неможливість, по-перше, надати якісні освітні послуги, по-друге, їх адекватно і в повному обсязі засвоїти за умов, коли кількісні показники реципієнтів вищої освіти перевищують третину від загальної кількості цільового сегменту населення.

Попри вочевидь профанативний рівень самої ідеї тотального охоплення вищою освітою, на її реалізацію окремі країни все ж наважуються. Однак тут слід мати на увазі принаймні два «але»: по-перше, йдеться або про країни з найвищим рівнем ВВП на душу населення, або про авторитарні режими, в яких спрямованість і структура бюджетних асигнувань визначається однією-кітькома особами; по-друге, варто усвідомлювати, що формальне охоплення всіх і вся вищою освітою найвищої якості не гарантує адекватного засвоєння наданих освітніх послуг – на жаль, суворі вердикти генетики щодо розумових задатків і психіатричної повноцінності значної частини кожного суспільства неспроможні спростувати навіть взірці вишуканого популізму.

У цьому контексті доречно зауважити, що першочерговим завданням у контексті підвищення якості підготовки спеціалістів реформою вищої освіти 1987 року було визнано необхідність «здійснити рішучий поворот від масового, валового навчання до посилення індивідуального підходу, розвитку творчих здібностей майбутніх спеціалістів, спираючись на їх самостійну роботу, активні форми і методи навчання: семінарські й практичні заняття, дискусії, моделювання виробничих і практичних ситуацій. Одним з основних способів розвитку аналітичного і творчого мислення повинна стати обов'язкова участь студентів у наукових дослідженнях» (Основные направления перестройки-

ки вищого і середнього спеціального образования в стране, 1987, с. 7).

Для успішної реалізації поставленого завдання було окреслено потребу «зменшити навантаження студентів обов'язковими аудиторними заняттями, вдосконалювати організацію самостійної роботи, забезпечивши методичну допомогу і контроль з боку викладачів. З метою покращення умов для індивідуальної роботи треба зменшити кількість студентів, яка припадає на одного викладача» (Основные направления перестройки высшего и среднего специального образования в стране, 1987, с. 12). Вочевидь такий цілепокладаючий орієнтир не втратив своєї актуальності й нині.

Істотним об'єктивним фактором підвищення якості освіти є досягнення оптимуму в аспекті кількості як вищих навчальних закладів III і IV рівнів акредитації, так і студентів, які здобувають у них вищу освіту. Принагідно зауважимо, що у 1960 році в Україні нараховувалось 135 вищих навчальних закладів III і IV рівнів акредитації. У 1990 році ця кількість зросла до 149. Таке підвищення на 10% було цілком об'єктивним і закономірним, оскільки чисельність населення за відповідний період зросла більш як на 20%. Утім, надалі – попри зниження показників приросту населення – відбувалося лавиноподібне зростання кількості ВНЗ III і IV рівнів акредитації. Як наслідок – у 2008 році показник кількості таких вузів в Україні сягнув позначки 353. Виразною наочною ілюстрацією може слугувати той факт, що впродовж 1994 року ВВП України зменшився на 23%, а кількість ВНЗ III і IV рівнів акредитації не лише не зменшилася, а й зросла на 46% (зі 159 до 232). (Луговий В.І., Слюсаренко О.М., Таланова Ж.В., 2012, с. 47).

Треба визнати, що визначення оптимуму кількості вищих навчальних закладів III і IV рівнів акредитації нині не може розраховувати на чіткі консенсусні показники чи формули обчислення, однак – за великим рахунком – ситуація цього і не потребує, оскільки очевидним є кількаразове перевищення тих показників охоплення вищою освітою, які прийнятні для прописних норм здорового глузду. Відтак, на оглядову перспективу завдання спрощується до очевидного висновку: якщо параметри кількісного охоплення вищою освітою не привести у відповідність до канонів елементарної логіки, то якість вищої освіти апіорі зазнає відчутної девальвації – подібно до того, як девальвуються фінансові інструменти, не підкріплені відповідною товарною масою.

Між іншим, такому прикрому розгортанню подій не зарадить ні посилене фінансування освітнього сектора, ні господарсько-економічне та інше забезпечення галузі, оскільки йдеться про вердикти, вкарбовані ледве не на генетичному рівні: в кожному суспільстві кількість осіб, спроможних оволодіти вищою (а тим більше – елітною) освітою коливається в доволі вузькому

діапазоні, перевищення якого нікого не повинно вводити в оману: попри формальне охоплення вищою освітою, частина реципієнтів освітніх послуг ніколи де-факто не підтвердить свій освітній рівень. То чи варто його фальсифікувати, чи слід видавати бажане за дійсне? З огляду на очевидну риторичність наведене питання відповіді не потребує.

Реформа вищої освіти 1987 року визнала за доцільне «ввести систему переобрання на конкурсній основі керівних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, посилити вимоги до їх педагогічної і наукової кваліфікації, ідейно-морального вигляду, реального внеску в підготовку і виховання спеціалістів» (Основные направления перестройки высшего и среднего специального образования в стране, 1987, с. 27).

Якщо перекинути місток аналогій до нашого сьогодення, то доведеться визнати, що посередня якість знань абітурієнтів, помножена на поверховий і неадекватний суспільним реаліям рівень професійної орієнтації, призводить до безробіття випускників, до їх працевлаштування не за фахом або на низькооплачуваних роботах. За таких обставин чимало нових власників дипломів про вищу освіту вважають за краще оволодівати другою (третьою) освітою поспіль. Так з'являється іронічна українська версія принципу освіти впродовж життя: на відміну від світових канонів, згідно з якими продовження освіти є реалізацією освітнього потенціалу задля підвищення рівня конкурентоспроможності, в Україні сучасного формату опанування черговою за ліком освітою завуальовує водночас і незадовільний рівень професійної орієнтації, і неможливість працевлаштування за профілем чи з прийнятною заробітною платою.

Нагальною потребою є істотне посилення конкурентних умов відбору студентів і викладачів. Організаційно-структурною передумовою досягнення такої мети є істотне (принаймні вдвічі) скорочення кількості ВНЗ III і IV рівнів акредитації в спосіб їх укрупнення і/або ліквідації позабазових структурних підрозділів, а також нарощування матеріально-технічних ресурсів, підвищення рівня конкурентоспроможності оплати праці науково-педагогічного і наукового персоналу вищої школи.

Істотною інструментальною новацією реформи вищої освіти 1987 року була довгоочікувана адекватність – спроба системного підходу до системних явищ: йшлося не лише про необхідність досягнення деяких функціонально-структурних і управлінських балансів, а й також про фінансове та господарсько-економічне забезпечення запланованих перетворень і пріоритетів розвитку. Безперечно, абсолютні показники можна піддати сумніву, але сама постановка питання, методологія розв'язання проблеми і нині варта уваги й підтримки. Вона може слугувати концептуальним дороговказом для багатьох випадків сучасного прожектерства, позбав-

лених фундаменту комплексності й системності, без якого ті безпорадно повисають у повітрі, прирікаючи себе на недієздатність.

Зокрема, на виконання Постанови ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР і ВЦРПС від 13 березня 1987 року передбачалося встановити, починаючи з 1 вересня 1989 року нарахування пенсій по старості професорам і доцентам, які працюють у ВНЗ, з розрахунку 40% посадового окладу за наявності відповідного стажу роботи (у тому числі не менше 10 років на посадах професорсько-викладацького складу, з них не менше 5 років на посадах професорів і доцентів), але не більше 220 рублів на місяць для доцентів.

Відповідно до цього документу місячні посадові оклади (в рублях) при стажі науково-педагогічної роботи до 5 років складали для завідувачів кафедр професорів докторів наук – 425, професорів докторів наук – 375, доцентів кандидатів наук – 250. У випадку стажу понад 15 років утворювалися такі місячні оклади: для завідувачів кафедр професорів докторів наук – 550–600, професорів докторів наук – 500–550, доцентів кандидатів наук – 350–400.

Наведені цифри спонукають до деяких принципів аналогій із реаліями українського сьогодення. Спробуємо поліаспектну тезу сформулювати гранично стисло: отже, можна щиро й натхненно переймати передовий освітній досвід найбільш успішних країн світу, можна на кожному кроці вчисті присягати на вірність Болонському процесу і т. ін., але якщо заробітна плата освітянина у вищій школі складає одну-півтори сотні доларів, то, згідно з основами-основ економічної науки в такій освітній галузі не може надовго затриматись висококваліфікований науково-педагогічний і науковий персонал, оскільки критично низький рівень зарплати змусить його шукати і знаходити такі сферизастосування своїх компетентностей і кваліфікацій, які виявляться більш конкурентоспроможними за критерієм оплати праці. Як люблять повторювати в таких випадках американці, нічого особистого – просто бізнес. Очевидно, не варто розлого пояснювати, що вимивання з освітнього середовища висококваліфікованого персоналу апріорі зводить нанівець перспективи як підвищення якості освіти, так і виведення на високий конкурентний рівень вітчизняних вищих навчальних закладів.

Тут напрошується ще одна прикра аналогія: якщо істотно не наростити капіталовкладення в підготовку студентів ВНЗ III і IV рівнів акредитації, то з перспективами підвищення рівня капіталізації і якості вищої освіти, а тим більше – розвитку елітної освіти – можна знову-таки попрощатися. Між іншим, у сучасній Україні склалась по-справжньому фантазмагорична ситуація: вартість навчання одного студента в коледжі, технікумі, училищі і навіть учня професійно-технічного закладу вища, ніж студента ВНЗ III і IV рівнів акредитації, а витрати на

останнього не набагато перевищують видатки на учня середньої загальноосвітньої школи.

На протигагу сучасним похмурим реаліям додаток №2 до Постанови ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР і ВЦРПС від 13 березня 1987 року регламентував посадові оклади керівних працівників, адміністративно-господарського і навчально-допоміжного персоналу ВНЗ. Зокрема, місячний посадовий оклад (у рублях) ректора (професора або доктора наук) ВНЗ I категорії складав 700, проректора з навчальної роботи (професора або доктора наук) – 650, проректора з наукової роботи (професора або доктора наук) – 600. Це не менше, ніж рівень оплати праці республіканського міністра чи першого секретаря обкому партії.

Технічне переоснащення вищої і середньої спеціальної школи було визнано категоричною умовою модернізації освітньої сфери і підвищення якості освітніх послуг. Ще один аспект реформи вищої освіти 1987 року, який виразно перегукується із сьогоднішнім, є потреба вдосконалення управління вищою і середньою спеціальною освітою у спосіб «розширення прав і відповідальності вищих і середніх спеціальних навчальних закладів». Особливо наголошувалося на «необхідності викоринити дріб'язкову регламентацію діяльності навчальних закладів, усунути формалізм і паперотворчість» (Основные направления перестройки высшего и среднего специального образования в стране, 1987, с. 32), тобто йшлося про розширення автономії в діяльності закладів.

Виразний акцент було зроблено на необхідності «активізувати проведення наукових диспутів, дискусій, конференцій і семінарів», а також «висунути вимогу викоринити в педагогічних і наукових колективах групівчину, кар'єризм і взаємне вихваляння, вести рішучу боротьбу з монополюю становищем окремих осіб у науці, створювати атмосферу принципового ставлення до оцінки діяльності конкретних викладачів, вчених і колективів» (Основные направления перестройки высшего и среднего специального образования в стране, 1987, с. 63). Вочевидь абсолютну більшість наведених рекомендацій варто взяти на озброєння й нині.

Освіта є важливою сутнісною ознакою, стрижневою опорою соціального буття людини, котре перебуває в безперервному становленні. Вона – один з найбільш потужних і дієвих інструментів соціального становлення, еволюціонування і модернізації. Освіта віддзеркалює дійсність, потреби і перспективи суспільства, тому підлягає адекватному розумінню лише з позицій її розгляду насамперед як соціальної цінності. За всієї багатоманітності форм вияву культура віддзеркалює внутрішню єдність смислу, котрий визначає характер цілепокладання і діяльності індивідів. Цілісність світорозуміння, генерованого культурою, пронизує собою всі сфери індивідуального і суспільного життя.

Одним із ключових результатів історичного генезису освіти є її функція формулювання пере-

конливих відповідей на «виклики» епохи. Ця обставина зумовлює нагальність осмислення змісту освіти, для адекватного розуміння якого важливо збагнути, чим освітня сфера соціальної дійсності є в контексті індивідуального і суспільного буття, культури і цивілізації. Потреба визначення ефективних способів освоєння світу обумовлює доцільність дослідження цивілізаційної природи і функцій освіти в умовах посиленої динаміки соціокультурних перетворень.

Виразним цільовим орієнтиром сучасної освіти є всебічна підготовка людини до життя в глобалізованому інформаційному просторі в спосіб створення необхідних умов доступу до якісної освіти, формування широкого світогляду, критичного й аналітичного мислення. У радикальній педагогіці наявність критичної свідомості визнається ключовою умовою суверенної та інтелектуально повноцінної особистості. П. Фрейре визначає такі етапи її становлення: перший – неперехідна свідомість, орієнтована на вирішення суто біологічних потреб людини, обмежена інтересами виживання. Другий – напівперехідна (магічна, фаталістична) свідомість, притаманна людям, котрі сприймають факти соціокультурних ситуацій як незмінні; третій – наївна напівперехідна (за висловом П. Фрейре – народна) свідомість, для якої мовчання вже не є характерною ознакою, а люди з такою свідомістю починають замислюватися над своїм життям, діючи на примітивному рівні, тому швидко підпадають під вплив популістських лідерів і стають об'єктом маніпулювання з їхнього боку. Четвертий рівень і етап – критична свідомість, яка досягається завдяки усвідомленню проблем, рефлексивності та вмінню й досвіду дискусійного відстоювання своєї позиції. Перспективи поширення і домінування такої форми свідомості бразильський освітянин пов'язує із сутнісними ознаками і функціональними пріоритетами сучасної освіти (Freire P., 1982).

У сучасному світі освіта постає однією з найважливіших сфер соціального життя. Саме від неї залежить інтелектуальний потенціал нації, її світоглядний суверенітет і функціональна життєздатність. Незважаючи на те, що цивілізаційні тенденції розвитку соціуму та освітньої сфери єдині, акцент щодо їхньої реалізації різними країнами світу робиться по-різному, оскільки країна формулює власну ієрархію вимог до системи освіти.

Особливість глобалізації та інтеграції освітнього простору полягає в тому, що на відміну від товарних потоків, обміни в світовій інформаційній мережі неможливо повністю проконтролювати при перетині державних кордонів. Якщо на початковому етапі розвитку інформаційного суспільства формувалися національні інформаційні освітні простори, то нині ми спостерігаємо їх інтеграцію в єдиний світовий інформаційний простір.

У наш час спостерігається безпрецедентний за своїми масштабами розвиток вищої освіти, зростає

усвідомлення її важливої ролі для економічного й соціального розвитку. У вищій освіті триває процес реформування, пов'язаний із переходом до інноваційних технологій та принципів глобалізації. Як зазначає у книзі «Глобальне бачення та нова наука» М. Чешко, термін «глобальність» означає сукупність процесів та структур, яку можна визначити як процес взаємозалежності, взаємопроникнення і взаємозумовленості найрізноманітніших компонентів світового співтовариства. Інакше кажучи, формується така дійсність, у межах якої кожна локальна подія визначається подіями в інших сегментах і навпаки. Ця взаємозумовленість – ключовий атрибут і наслідок глобалізації (Чешко И. А., 1988).

Висновки. Запропонований реформою вищої освіти 1987 року концептуальний підхід не містив принципово нового know-how: він лише констатував очевидне – розв'язання системних проблем за всіма канонами наукової симетрії потребує аналогічного – системного – підходу. Частково можна погодитися з тими аналітиками, які стверджують, що багатьма сучасними вітчизняними концептуально-програмними розробками фінансова і господарсько-економічна складова ігнорується не з причин визнання цих аспектів неістотними, а з більш тривіальних і прозаїчних міркувань – кричущої нестачі коштів держбюджету. Та навіть, якби такий причинно-наслідковий зв'язок відповідав дійсності в повній мірі, то це не ставить під сумнів основоположний принцип науки: спосіб розв'язання проблеми має бути когерентним її основним викликам і загрозам; іншими словами, системна й комплексна проблема априорі не може бути розв'язана в частковий спосіб. Це так само очевидно і трагікомічно, як, скориставшись аналогією Нільса Бора, намагатися позбутися раку головного мозку за допомогою частішого використання шампуню від лупи.

Проблемність освітньої сфери сучасної України є об'єктивним і закономірним наслідком проблемності українського суспільства в цілому: за наявності кризових тенденцій у межах усього соціуму не варто сподіватися на відсутність подібних кризових симптомів на рівні освіти як складової частини суспільства. Втім, освіта не приречена на статус пасивного об'єкта суспільних проблем; вона може і повинна виконати функцію суб'єкта – модернізаційного локомотива, який забезпечить Україні оптимізаційні перетворення і надійні перспективи розвитку.

Впоратися з цією відповідальною місією освіти виявиться спроможною лише в тому разі, якщо матиме в своєму активі переконливу аргументацію як щодо мети, так і засобів оптимізації. Як слушно зауважив Василь Кремень, «саме через модернізацію освіти лежить шлях до осучаснення й згуртування української нації. А це є обов'язковою умовою динамічного розвитку і конкурентоспроможності держави в сучасних умовах глобалізації й комерціалізації світу» (Кремень В. Г., 2006).

Література

1. **Кремень В.Г.** Освіта повинна стати пріоритетним напрямком державної політики // Україна і світ сьогодні. – 10 лютого 2006 року.
2. Основные направления перестройки высшего и среднего специального образования в стране : Офиц. изд. – К. : Вища школа, 1987. – 88 с.
3. **Парсонс Т.** Система современных обществ / Т. Парсонс. – М. : Аспект Пресс, 1998. – 270 с.
4. **Слюсаренко О.М.** Оптимізація вітчизняної вищої освіти: робота над системними помилками / В.І. Луговий, О.М. Слюсаренко, Ж.В. Таланова // Педагогічна і психологічна науки в Україні: збір. Наукових праць: в 5 т. – Т. 5 : Вища освіта. – К. : Педагогічна думка, 2012 – 392 с. – С. 46 – 61.
5. **Таланова Ж.В.** Докторська підготовка у світі та Україні. – К. : Міленіум, 2010. – 476 с.
6. **Чешко И.А.** Глобальное видение и новая наука. – М.: Контекст, 1988. – 207 с.
7. **Freire P.** Education for Critical Consciousness / P. Freire (Unpublished. Boston College Course Notes taken by M. Frankenstein, July 5–15, 1982.)
8. **Perkin H.** Mass Higher Education and the Elitist Tradition: The English Experience / H. Perkin // Western European Education. – Volume 8, Issue 1-2, 1976. – pages 11-35. - DOI: 10.2753/EUE1056-493408010211
9. **Richardson, John T. E.** Epistemological development in higher education / John T. E. Richardson // Educational Research Review. – Volume 9, June 2013, Pages 191 - 206. – doi:10.1016/j.edurev.2012.10.001
10. **Smuts J.C.** Holism and Evolution. – L.: Macmillan, 1926. – 384 p.

References

1. **Cheshko I. A.** (1988) Global vision and a new science. – М.: Kontekst.207 s.(in Russian).
2. **Freire P.** (1982) Education for Critical Consciousness / P. Freire (Unpublished. Boston College Course Notes taken by M. Frankenstein, July 5–15, 1982).
3. **Kremen` V. G.** (2006) Education should be apriority of state policy // Ukrayina i svits`ogodni. – 10 lyutogo 2006 roku. (in Ukrainian).
4. Osnovnye napravleniya perestrojki vysshego i srednego special`nogo obrazovaniya v strane: Ofic. izd. – K.: Vishha shkola, 1987. – 88 s. (in Russian).
5. **Parsons T.** (1998) The system of modern societies / T. Parsons. – М. : Aspekt Press. – 270 s.(in Russian).
6. **Perkin H.** (1976) Mass Higher Education and the Elitist Tradition: The English Experience / H. Perkin // Western European Education. – Volume 8, Issue 1-2. – pages 11-35. – DOI: 10.2753/EUE1056-493408010211 (in English)
7. **Richardson, John T. E.** Epistemological development in higher education / John T. E. Richardson // Educational Research Review. – Volume 9, June 2013, Pages 191 - 206. – doi:10.1016/j.edurev.2012.10.001 (in English)
8. **Slyusarenko O. M.** (2012) Optimization of national higher education: work on system failure/ V.I. Lugovy`j, O.M. Slyusarenko, Zh.V. Talanova // Pedagogichna i psy`xologichna nauky` v Ukrayini: zbir. Naukovy`x pracz` : v 5 t. – Т. 5 : Vy`shha osvita. – К. : Pedagogichna dumka, – 392 s. – S. 46 – 61(in Ukrainian).
9. **Smuts J. C.** (1926) Holism and Evolution. – L.: Macmillan. 384 p.
10. **Talanova Zh. V.** (2010) Doctorate Education in the World and Ukraine: monograph [Tekst] / Zh.V. Talanova. – К.: Milenium. 476 s.(in Ukrainian).

Е. Н. Слюсаренко. ЭЛЕМЕНТНО-СТРУКТУРНЫЙ БАЛАНС СИСТЕМЫ ЭЛИТНОГО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ КАК УСЛОВИЕ ЕЕ ЭФФЕКТИВНОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ

Суть проблемы и ее теоретико-практикологическая актуальность состоит в том, что абсолютное большинство случаев неэффективности концептуальных рекомендаций по высшему образованию в целом и элитному в частности обусловлено разбалансированностью и несимметричностью проблемного и пропозициональных форматов: если частичные, сегментативные предложения априори не могут нивелировать системные недостатки, то придание системного статуса рекомендациям, генерируемым по результатам осмысления отдельных аспектов образовательной действительности, вообще оказывается профанативным механизмом, который программируют углубление и обострение кризисной симптоматики. Вклад автора заключается в применении адекватного научного подхода – комплексного, системного анализа системного объекта элитного высшего образования, его осмысления в контексте основных факторов влияния.

Ключевые слова: качество высшего образования; реформа высшего образования; системность; социокультурный контекст; элементно-структурный баланс; элитное высшее образование; эффективное функционирование.

O. Slyusarenko. CONDITION FOR EFFECTIVE FUNCTIONING AND DEVELOPMENT of the ELITE HIGHER EDUCATION SYSTEM: ELEMENTAL AND STRUCTURAL BALANCE

Adequate understanding of the problematic aspects in functioning of elite higher education and formulation of effective theoretical and conceptual recommendations in order to overcome its disadvantages should be based on key factors that determine the capacity of the educational sphere. First of all, there is a need in a thorough comprehension of the systemic status of education and its functional and instrumental vocation within the mega system of the society and humanity as well. It is necessary to understand the evidence, which for some reasons often is on the periphery of attention not only of the mass consciousness but also of some experts in conceptual educational sphere, namely, education is not an autonomous reality that functions at its discretion; this is the element of socio-cultural and global systems capacity which is largely determined by a coherence and synchronization of its efforts with the needs and opportunities of the mega systems to which it belongs.

The essence of the problem and its theoretical and praxeological relevance is that the vast majority of inefficient conceptual recommendations for education as a whole and elite education in particular is caused by imbalances and asymmetry between problematic and propositional formats: thus, partial or segmented propositions a priori are unable to neutralize the systemic weaknesses and on the other hand to provide the systemic status for recommendations generated by the results of comprehension of the educational reality aspects in general appears to be an unprofessional mechanism that provokes deepening and aggravation of crisis symptoms. The contribution of the author is to use proper scientific approach – involving a comprehensive, system analysis to system of elite education to its interpretation in the context of major impacts.

An important factor that enhances a systemic mode of system mechanisms is well-known globalization. Its attribute and effect is such a reality within which each local event is greatly influenced by certain developments in other functional segments that simultaneously influences them with a tangible opposite effects. Moreover, the given functional algorithm is inherent not only for global and universal levels; it works quite well as within individual societies and social institutions.

Keywords: consistency; social and cultural context; efficient operation; elemental and structural balance; elite higher education; higher education quality; reform of higher education.

Рецензенти:

В. І. Луговий – д. п. н., проф., академік
З. Ф. Самчук – д. філос. н., с. н. с.

Стаття надійшла до редакції 04.04.15
Прийнято до друку 23.05.15

УДК 378.147:[655:004.9]

О. І. Пушкар

ORCID ID 0000-0003-3592-3684

О. В. Фомічова

ORCID ID 0000-0002-8320-8696

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗРОБКИ ТРЕНІНГІВ З ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ

У статті сформовані методологічні основи організації та проведення тренінгів з формування інноваційної поведінки студентів, які базуються на моделі формування готовності студентів до реалізації інноваційної поведінки та моделі інноваційного процесу (розробки інноваційного проекту), як процесу стимулюючого інноваційну поведінку. У статті описано план проведення тренінгу по формуванню інноваційної поведінки, завдання педагогів на кожному з етапів проведення тренінгу та запропоновано правила на яких має базуватись тренінг з формування інноваційної поведінки студентів.

Ключові слова: готовність до реалізації інноваційної поведінки (ГРІП); інноваційна поведінка студентів; інноваційний процес; процес формування інноваційної поведінки студентів; тренінг.

Вступ. Успішний розвиток економіки країни багато в чому залежить від якості вищої освіти та її відповідності сучасним тенденціям. Якість вищої освіти сьогодні визначається не лише тими спеціалізованими компетентностями, які дає вищий навчальний заклад, а й тим, яку особистість він

виховує. Сьогодні шанси на просування і кар'єрне зростання має тільки інноваційна особистість, особистість, яка проявляє інноваційну поведінку в професійній діяльності. Інноваційна особистість володіє такими якостями, як: відкритість новому, креативність, допитливість, оригінальність,